

Villa Karon kulttuurilehti / Villa Karos kultturblad
2/2013 14. vuosikerta [*akpé* - minä: kiitos]

Numeron kirjoittajat / Författare:

Kwassi D. Akpladokou, Villa Karon johtaja Grand-Popossa
Charlotte Bärlund, Villa Karon CIMO-harjoittelija
Matti-Juhani Karila, toimittaja
Markus Nummi, kirjailija
Linnea Olamo, Villa Karon toiminnanjohtaja
Melanie Orenius, kuvataiteilija
Vilma Pimenoff, valokuvataiteilija
Markku Valkonen, museonjohtaja emeritus
Juha Vakkuri, Villa Karon ystävät ry:n puheenjohtaja

**Kannen kuva /
Omslagsbild:**
Melanie Orenius,
Hippo (2013)

Toimituskunta / Redaktion:
Anna Ovaska, päätoimittaja
Maikki Salmivaara, taitto
Matti-Juhani Karila
Niina Lääperi
Linnea Olamo

Villa Karon ystävät Ry / Villa Karos vänner Rf

Annankatu / Annegatan 31-33 E 67
00100 Helsinki / Helsingfors
09-2783 898 / toimisto@villakaro.org
www.villakaro.org

Toiminnanjohtaja / verksamhetsledare:
Linnea Olamo (linnea.olamo@villakaro.org)

Hallitus / styrelse:
Maria Björnberg-Enckell (maria.bjornberg@dlc.fi)
Haubeto Douhevyx (dhaubeto@yahoo.fr)
Matti-Juhani Karila (matti-juhani.karila@luukku.com)
Jouko Koskinen (jouko.koskinen@heureka.fi)
Kirsti Lintonen (kirsti.lintonen@hotmail.com)
Maria Romantschuk (maria@romantschuk.fi)
Katariina Timonen (katariina.timonen@gmail.com)
Juha Vakkuri (juha.vakkuri@gmail.com)

Tukitili / Stödkonto
Nordea 101930-209578
Jäsenmaksu / medlemsavgift 170 euroa/euro vuosi/år

Tässä numerossa / I Detta nummer:

Linnea Olamo & Kwassi Akpladokou:

Pääkirjoitukset 3-4

Melanie Orenius:

Språklerbad 6

Charlotte Bärlund:

Villa Karon syksy 8

Toimitus:

Ympäristöprojekti 11

Vilma Pimenoff:

Hämmentynyt hurmioitunut yovo 13

Toimitus:

Villa Karoon lähtijät 15

Matti-Juhani Karila:

Bonjour Monsieur! 16

Markus Nummi:

Aaltojen opetuksia 17

Juha Vakkuri:

Pankista pienoismuseoksi 21

Markku Valkonen:

Haiti ja voodoo 24

Matti-Juhani Karila:

Haastattelussa herra Sunnuntai 28

Painopaikka Unigrafia Oy, Helsinki
ISSN 2341-5509

Hyvät Villa Karon ystävät,

Tervetuloa kulttuurilehti *Akpén* toisen numeron pariin. *Akpé* jatkaa eläinaiheisilla kansikuvilla: ensimmäisessä kannessa oli **Anna Retulaisen** näkemys **Paula**-koirasta, tällä kertaa *Melapotamus*. **Melanie Orenius** löysi Beninissä sisäisiä eläimiään: Monossa uivan virtahevon lisäksi myös apina ja lisko näkivät päivänvalon.

Melapotamuksen lisäksi Mono-joessa on muitakin virtahepoja. Yhdyskunnan kooksi sanotaan joskus kolme, joskus joku muu määrä. Joku on huhun mukaan joskus jopa nähnyt jonkun hevoista, ainakin vilaukselta. Mitä pohjoisempaan Beniniin kulkee sitä suurempi mahdollisuus on noita virtojen hevosia kohdata. Okpán kylän lähivesissä niitä nähdään usein, edellinen suomalaisretkuekin onnistui siinä lähes, jälkiä ja jätöksiä nähtiin, itse jälkien tekijää ei ihan. Pendjarin luonnonpuistossa hipponen kohtaaminen on jo suorastaan todennäköistä.

Jollei virtahepoihin Grand-Popossa törmääkään, niin kompostiin kylläkin. Villa Karossa on käynnissä

kierrätysshanke *ENVIRO – Usine de recyclage*, jonka puitteissa tontille on hankittu kierrätysjäteastiat kyläläisten käyttöön ja rakenteilla on myös komposti. Kevään 2014 aikana Villa Karon puutarhaan kootaan kierrätyspolku, jonne valmistuu aiheesta informoivia kierrätysveistoksia, säkkiviljelmä ja toukokuussa järjestetään **Maikki Salmivaaran** johdolla työpajoja, joissa päästään tekemään jätteistä taidetta ja käyttöesineitä. Mielenkiintoista nähdä millaiseksi nämä villakarolaisten ja kyläläisten yhteistyön hedelmät muotoutuvat.

Mainittakoon vielä, että maailman virtahepokanta on laskenut viime vuosikymmeninä, erityisen dramaattisesti Kongossa. Suhtautukaamme siis suojelevasti näihin pyöreisiin ystäviimme.

Virtaavin terveisin,

Linnea Olamo

Kwassi D. Akpladokou

Bright Future

A bright future of an institution depends not only on those running it but part of the responsibility is shouldered by visitors who besiege the said institution with great ideas based on practical views applied to fulfill their dreams.

Every step taken in any direction is clearly decisive with well formulated views to enrich all wings of activities related to a Centre with clear objectives, all bonded to *culture*. Openness and awareness are both very powerful words that magically leave the gate of mutual understanding widely ajar without restrictions. Scholarship holders coming and going are no doubt contributing enormously to this operation with different ideas but for one goal: PRO MELIORE INTER HOMINES CONSENSIONE.

The Finnish-African Cultural Centre (Villa Karo) is slowly but surely getting integrated in the community with all kinds of useful tools like *le Petit musée de la Villa Karo*, which serves an important instrument that keeps the population closer, apart from weekly film shows and monthly concerts. Exactly opposite Villa Karo, this *Petit Musée*, under expansion through a slow renovation of the old local Bank building, will surely be one of the most beautiful buildings of Grand-Popo.

Recipients received from September till now made life easier for the staff of Villa Karo through their friendliness which no doubt brewed easy communication not only with the staff but with the rest of the population of Grand-Popo. **Markus Nummi, Sanna Kangasluoma, Vilma Pimenoff, Melanie Orenius, Gerry Ilvesheimo, Marjo Smolander, Vilma Timonen, Juha Metso, Maija Lassila and Kuutti Koski** all lived up to expectations in their respective fields. And before Christmas we're welcoming also **Sakari Kannosto, Riikka Ala-Harja, Axa Sorjanen, Linda Söderholm and Essi Ojanperä** to the Centre.

Arrival of the friends of Villa Karo early November this year and boat race organized by the Centre revived an old tradition always admired by all, especially the fishing community of Grand-Popo who also proved their strength during "tug of war" organized alongside with the boat race competition. It was an afternoon of a happy world of people from many villages who came to cheer up their favorites to victory. It has been a season full of sweet and great sensations born out of numerous activities, music, sports, dance and excursions. As Christmas approaches, life in this small coastal town is bound to be noisier as a result of more visitors and holiday makers from Cotonou and elsewhere, only to enjoy in peace and tranquility that reigns here.

Melanie Orenius

Språklerbad

De första veckorna av min tid i Grand-Popo var besvärliga, som för de flesta nykomlingar. Men inte för att jag hade svårt att anpassa mig till hettan, maten, ljuden eller liknande. Min största motgång var att jag inte pratar franska. Detta var självklart ett problem jag var beredd på att

möta, men det var större än väntat. Villa Karo är trots allt ett *Finsk-Afrikanskt* kulturcenter. Frågor som ”vad gör du här om du inte pratar franska” var ju heller inte direkt motiverande eller välkomnande, och jag svor många gånger att jag aldrig återvänder till ett land med detta huvudspråk, allra minst med planer på att göra ett socialt engagerat konstprojekt.

Som jag skrev till Villa Karos blogg på nätet

(15.10.2013, www.villakaro.org/akasia-news), skriver jag också nu på svenska. Språket som jag använder förvånansvärt lite, även om det är mitt modersmål. Orsakerna är två, och den första är någonting som hände medan vi paddlade i Mono floden. Det hör till att sjunga, för att ge mod och styrka att komma över till andra sidan. Eftersom jag inte kunde delta i de franska sångerna, sjöng jag på svenska. Detta visade sig vara en skön upplevelse, eftersom jag äntligen lyckades dela någonting av mig själv. Det heter kulturbyte av en orsak. Och det var någonting väldigt personligt från min (finlandssvenska) barndom. Den andra orsaken är att jag på den båtturen bestämde att jag måste hitta mitt eget sätt att kommunicera på i Benin, som inte nödvändigtvis vore verbalt.

Man kan alltid lära sig ett nytt språk, men jag skulle inte gå och lita på att det är huvudnyckeln till att förstå sig på en kultur. Det är en stor del, naturligtvis, men vi människor kommunicerar på så många andra nivåer än vi låter oss själva tro. Lika som djur använder kroppsspråk, luktsinnet, ljud och så vidare, kan också

människan – som trots allt fortfarande är ett djur – använda sig av mer än bara ord och grammatik. Jag var tvungen att kräla längs marken på Villa Karos bakgård, släpande på en nästan två meter lång palmbladsvans. Att hoppa vrålande omkring i mangrovens toppar, med stora tussar hår fastklistrade i ansiktet. Jag måste ligga på mage i Monons gyttjebotten, insmord i lera, och gäspa stort medan diverse obestämda var-elser antastade min mage och bara ben. Jag gick långa och väldigt obekväma längder i min sökan, men till stor glädje fann jag också. Jag kommunicerade, dansade och sjöng, mötte nya vänner, rensade fisk, och hade äran att utforska någonting magnifikt för både mig personligen, och min konst. Det kändes plötsligt så naturligt att uttrycka sig kroppsligt i ett land där hårt fysiskt arbete är en vardag. Och den sista veckan vågade jag redan köpa tomater utan att använda ett enda ord engelska.

Ja, det lönade sig att lukta flodbotten i 48 timmar efteråt.

Charlotte Bärlund

Syksyn kuulumisia Villa Karosta

Saapuminen Beniniin ja Villa Karoon oli minulle ensikosketus Afrikkaan. Seurasin **Alphonsen** auton ikkunasta, kuinka pölyisen suurkaupungin Cotonoun maisemat ja kuoppaiset tiet vaihtuivat vähitellen maa-seutumaisempaan asutukseen ja Grand-Popon kylään. Minua oli vastassa Villa Karon koko ystävällinen henkilökunta sekä tusinan verran innokkaita pikku koiranpentuja, joiden vikkeliä kasvaminen oli merkki siitä, että aika kuluu täällä nopeasti. Huomioni kiinnittyi heti ensi hetkistä myös kaikkialla vipeltäviin liskoihin (asunnossani majailee muutama) sekä ihasuttaviin pikku vuohiin, joille menetin heti sydämeni. Toisin kuin olin odottanut, Grand-Popon raitilla minuun ei kiinnitetty aluksi sen kummemmin huomiota tervehdyksiä ja *yovo*-huutoja lukuun ottamatta. Tutta-vuuden tekeminen alkoi kuitenkin sitten aika pian...

Me ja ympäristömme

Syksyn residenssikausi starttasi kirjailija **Markus Nummen** johdolla, joka tuli tänne ammentamaan uusista kokemuksista sekä herättelemään henkiin aikoinaan aloittamaansa fantasiakertomusta. Markukselle tekivät pian seuraa ihanat naiset valokuvaaja **Vilma Pimenoff de Oliveira**, kääntäjä **Sanna Kangasluoma** sekä taiteilija **Melanie Orenius**. Melaniella on

kiinnostava tapa toteuttaa itseään muuntautumalla erilaisiin hahmoihin, jotka sitten ikuistetaan valokuviiin – Grand-Popossa hän eläytyi muun muassa liskon, apinan ja lempieläimensä virtahevon rooliin. Sanna Kangasluoma sai Beninistä monenlaisia vaikutteita työhönsä, täällä hänellä oli työn alla muun muassa romaanin kääntäminen. Monipuolisen Vilma Pimenoffin innoittajina toimivat niin materiaalit, värit (erityisesti valkoinen!), esineet, kankaat kuin vodun-uskonto ja musiikkikin.

Vilma on syyskauden pitkäaikaisimpia residenssiläisiä, ja hän ei epäröi paneutua työhönsä täysillä oli kyse sitten Villa Karon ympäristöprojektista, jota ollaan paraikaa aloittelemassa, tai musiikkivideon kuvaamisesta. Vilma kuvasi Villa Karon **Georgetten** ja **Yvetten** tähdittämän kotitalousjätteiden lajittelua käsittelevän opetusvideon sekä vodunperinnettä ja nykyaikaista hiphopia yhdistelevän musiikkivideon *Vodun B-boy*, jonka tanssijana on paikallinen nuorukainen **Dick Agbodjakin** – mainitakseni vain muutamia hänen aikaansaannoksiaan. Myös toinen ympäristöprojektiin liittyvä video on tekeillä. Videoita on tarkoitus näyttää perjantaisin Villa Karon leffailtojen yhteydessä, jotta ihmiset saadaan kiinnostumaan ja tietoisiksi jätteidenlajittelun tärkeydestä.

Syksyn alkupuoliskolla ehdittiin vieraila Togon puolella Loméssa, käydä Afrikan Venetsiaksi kutsutussa

Ganviéssa, Ouidahissa synkkine historioineen, Abomeyn kuninkaan palatseissa ja kukkulaisessa Dassassa sekä myös Okpán kylässä tavoitteena bongata virtahepoja. Onnistuimme näkemään vain virtahepojen jalanjälkiä, mutta silti reissu oli mitä mahtavin joenylytyksineen ja hurjine mopomatkoineen sekä pitkine kävelyretkineen mutaisessa maastossa. Sannan, Melanien ja Vilman kanssa teimme myös melontareissun Mono-joen ja meren yhtymäkohtaan Bouche du Roi'n asti, minkä jäljiltä kaikki olivat uupuneita mutta tyytyväisiä.

Syksyn vierailijoihin lukeutuu myös toimittaja ja kirjailija **Gerry Iivesheimo**, jonka kiinnostuksenkohteina ovat Afrikan lääke- ja viljelyskasvit, botaniikan ja kolonialismin sekä vodunperinteen yhteydet, ja hän on sopivasti paikalla myös ympäristöprojektin ottaessa ensiaskeliaan **Blanchard Djossoun** johdolla. Projekti etenee hyvää vauhtia, ja tulevan pienoismuseorakennuksen edustalla komeilevat neljä tynnyriä houkuttelevat toivon mukaan grandpopolaisia roskien lajitteluun. Mukana projektissa on myös jätteiden keräämisestä vastaava järjestö PROGIDEC (*Programme de Gestion des Initiatives pour un Développement Communautaire*), ja aiheeseen liittyviä kouluvierailuja on luvassa pian.

Lokakuun lopulla Villa Karoon saapuneet kanteleen soittajat **Marjo Smolander** sekä **Vilma Timonen** toi-

vat tänne oman sointuvan lisänsä. Nämä kantelettaret tarjosivat meille oleskelunsa aikana upeita taidonnäytteitä, joissa kuultiin muun muassa Villa Karossa syntynyttä materiaalia ja Dick Agbodjakinin kanssa esitettyä sekä Dickin tekemää musiikkia. Vilma Timosen haikeat, kauniit soinnut ja sanoitukset samoin kuin Marjon ja Dickin tulkitsemat senegalilaisvaikutteiset sävelet jäivät kaikumaan korvissani pitkäksi aikaa.

Villa Karon ystävät kylässä

Marraskuun 2. päivänä Grand-Popoon saapuivat tämän vuoden jäsenmatkalaiset, hyvin tiiviiksi muodostunut kokoonpano mahtavia persoonia. Pitkillä automatkoilla muun muassa Abomeyhin ja Dasaan sekä sieltä takaisin saatiin kuulla niin **Tuuli Larjaväärän** runonlausuntaa kuin **Pekka Pylvään** innostusta haikuihin, joita tietysti inspiroivat päivän tapahtumat täpötäydestä banaanikuormasta ukonilmaan ja saateisiin. Suuren vaikutuksen jäsenmatkalaisiin tekivät kaikenlaiset arjen pienet havainnot, kuten vaikkapa kylissä tanssivat ja ilakoivat lapset. Lounas kuvankuuniissa Possotomèssa Ahémé-järven rannalla ja vaikuttava Ganvié lukeutuivat suosikkihetkiin muutamia mainitakseni.

Ammattikorkeakoulu Laurean johtaja **Tuula Kilpi-**sen kanssa tutustuimme Grand-Popon sairaalaan ja sen toimintaan samoin kuin Abomey-Calavin yli-

opistoon Cotonoussa. Vierailujen tarkoituksena oli kartoittaa yhteistyötä ammattikorkeakoulun kanssa. Abomey-Calavissa syntyiikin alustava sopimus yhteistyöstä ja opiskelijavaihdosta liiketalouspuolella. Kenties hyvinkin pian myös Grand-Popon sairaalassa voisi työskennellä muutama suomalainen sairaanhoitajaharjoittelija suomalaisen ja beniniläisen ottaessa oppia toinen toisiltaan. Vierailuissa korostui molemminpuolinen osaamisen jakaminen.

Ihmiset ja luonteet

Ystävämatalaisten suunnatessa takaisin kohti Suomea Cotonouhun laskeutui valokuvaaja **Juha Metso**, jonka kiinnostuksen kohteena ovat muun muassa linnut (nimensä mukaisesti), kaatopaikat ja ilmastonmuutos. Juhan kamera alkoi räpsyä heti ensi hetkistä Beninin kamaralla. Täällä etenkin ihmiset ja luonteet inspiroivat tuotteliasta valokuvaajaa. Pian Juhan jälkeen Villa Karoa saapuivat asuttamaan kirjailija ja toimittaja **Kuutti Koski** sekä maalaava antropologi **Maija Lassila**. Kuutin tarkoituksena on kirjoittaa täällä proosaa sekä lehtijuttuja, Maija puolestaan paneutuu kalastajien elämän ja arjen tutkimiseen ja maalaamiseen. Loppuvuoden aikana luvassa on vielä kierrätysveistoksia (**Sakari Kannosto**), sarjakuvia (**Riikka Ala-Harja**), dokumenttielokuvatyöpajaa (**Axa Sorjainen**) sekä urbaania katutaidetta (**Linda Söderholm** ja **Essi Ojanperä**).

Syksyä ovat värittäneet monipuoliset kontaktit paikallisten kanssa olipa kyse sitten keskustelusta rantabareissa, yhteisistä illallisista tai erilaisesta yhteistyöstä musiikin, tanssin ja retkien muodossa. Ranskan kielen opiskelijan näkökulmasta täällä puhuttava kieli väistämättömänä osana kaikenlaisia kontakteja on ensiarvoisen kiinnostavaa. Aluksi eurooppalaisittain hieman oudoilta kuulostavat ilmaukset kuten *Tu vas où comme ça? Tu as fait un peu?* Tai *Je t'ai appelé fatigué* sekä erilaiset ääntämykselliset erot aukenivat vähitellen, ja rikastuttavat nyt myös omaa kielenkäyttöäni. Yksi suosikki-ilmauksistani, jota täällä kuulee useasti, *On est ensemble*, vapaasti käännettynä, ollaan samassa veneessä tai vedetään yhtä köyttä, on hyvä periaate ja tiivistää syksyn tapahtumia ja yhteistyötä kaikenlaisista eroavaisuuksistamme ja erilaisista todellisuuksista huolimatta.

Mukavaa joulunodotusta kaikille!

ENVIRO: *Usine de recyclage*

Villa Karon ympäristöprojekti ja sen osaset

Villa Karossa on meneillään paikallisyleisölle suunnattu ympäristöprojekti, jonka tarkoituksena on tarkastella arkielämän ympäristöongelmia ja hyödyntää käyttökelvottomana pidettyä jättemateriaalia taiteen, taidekäsityön ja käyttöesineiden raakamateriaalina.

KIERRÄTYSPISTE. Villa Karoon on asennettu eri jätteille värikkäät kierrätysastiat, jotka ovat niin talon henkilökunnan ja residenssiasukkaiden kuin myös paikallisten ihmisten käytössä. Niiden tarkoituksena on toimia näkyvänä, positiivisena esimerkkinä ja edelläkävijänä jätteidenlajitteluun inspiroimiseksi Grand-Popossa. Kierrätyspisteisiin kertyvää jätettä hyödynnetään myöhemmin veistosten ja taidekäsitöiden raaka-aineina, ja lisäksi Villa Karoon on rakenteilla komposti, jonka yhteyteen perustetaan malli hyötykasvipuutarhasta.

KIERRÄTYSPOLKU. Villa Karon puutarhaan rakennetaan ympäristöongelmille herkistävä taidepolku, joka koostuu eri kierrätysmateriaaleista rakennetuista veistoksista. Kunkin yhteydessä esitellään opastintaululla kyseiseen jätteeseen liittyviä ongelmia ja yksittäisten jätteiden kierrätys- ja uudelleenkäyttömahdol-

lisuuksia. Kierrätyspolku on samalla osa Villa Karon pienoismuseon näyttelyä.

KIERRÄTYSTYÖPAJAT. Kierrätyspolun avaamisen yhteydessä keväällä 2014 järjestetään työpajoja liittyen jätteiden kierrättämiseen ja uudelleenkäyttämiseen. Esimerkiksi muovijätteestä kertovaan kohteeseen tulee työpaja, jossa muovijätettä hyödynnetään taidekäsityön materiaalina: muovipusseista virkataan kestäviä kauppakasseja ja koriste-esineitä, vanhoista varvastossuista valmistetaan säilytysastioita, roskista tehdään marionetteja perinteisen nukketeatterin tarpeisiin. Biojäteveistoksena rakennetaan viherseinä ja sen yhteydessä järjestettävässä työpajassa tutustutaan paikallisen asiantuntijan johdolla kompostointiin ja laatikkoviljelmien rakentamiseen.

KOULUYHTEISTYÖ. Suomalaisvierailijat yhdessä paikallisten ympäristötoimijoiden kanssa tekevät yhteistyötä paikallisten koulujen kanssa järjestäen ympäristöaiheisia luentoja ja vierailuja kierrätyspolulle.

Vilma Pimenoff, *Monumenti* (2013)

Vilma Pimenoff

Hämmäntynyt hurmioitunut yovo

Auton ikkunasta ohitse vilisee mopoja, niiden kyydissä miehiä ja naisia, banaaneja, autonrenkaita, kanoja, hiiliä, ananaksia, lapsia, aikuisia, bensakamistereita, jatkojohtoja, ja kuollut pieni lehmä... Kadunvarrella on kojuja, joissa myydään kaikenlaista tavaraa, jolle en tiedä nimeä. Ryhmä punaiseen puukeutuneita ihmisiä menee tien yli, ja heille annetaan tilaa.

Näen paljon ja ymmärrän vähän. Tajuntaani tulvii ympäristöstä merkkejä, joita en osaa tulkita. En tarkoita vain vierasta kieltä, vaan esineitä, elementtejä ja värejä, joilla on tarkoitus ja merkitys määrättyssä kontekstissa, beniniläisessä animistisessä maailman kuvassa.

Tämä semioottinen sekamelska hämmäntää. Minulta jää huomaamatta ilmiselvä, ja innostuneena näen merkityksiä sielläkin missä niitä ei ole. Voi hämminki, oi hurmio! Appelsiineista rautahäkkyrän päälle kasattu installaatio on kuin juhlallinen monumentti ja tienvarrella myytävät aurinkovarjosta roikkuvat lukeuttomat kengät muistuttavat minua belgialaisen surrealistin **René Magritten** tauluista.

Olen luonnollisesti myös vaikuttunut siitä miten vahvasti vodun on läsnä Beninissä nimenomaan visuaalisessa muodossa: alttareita ja *legba*-patsaita näkee tuh-

katiheään, valkoiset liput seisovat merkkinä pyhistä paikoista ja joku on jättänyt banaaninlehteen käärityn uhrilahjan kolmen tien risteykseen... Näkymätön (ajatus, idea, sielu?) tuodaan näkyväksi esineiden ja hahmojen kautta, antamalla abstraktille muoto – kuvantamalla.

Tiedän että tähän monimutkaiseen merkki- ja merkitysjärjestelmään on logiikkansa, ja myönnän auiliisti, että se kiehtoo minua juuri sen takia, että se on minulle niin tuntematon, mystinen, ellen sanoisi – eksoottinen.

Huomioni kohdistuu valkoiseen väriin, joka on ohittamattoman vahvasti läsnä: temppeleissä, temppelien ovilla olevina kankaina, pulverina, ympyränmuotoisena kuviona maassa, kaurisimpukoina, jotka suojaavat kantajaansa..

Voduniin liitetään keskeisinä väreinä valkoinen, punainen ja musta. Näkyvimpänä esiin tulee valkoinen, joka edustaa hyvää, puhdasta ja tervettä. Sitä mitä kohti pyritään. Yksinkertaistetun dualistisen näkökulman (valkoinen tarkoittaa hyvää – musta paha) lisäksi valkoiseen sisältyy syvempiäkin tulkintoja. Minanopettaja ja vodunsihteeri **Richard Akakpo** luonnehtii valkoisen värin konseptia beniniläisessä kulttuurissa sanomalla, että valkoinen on yhtä kuin läpinäkyvyys – *transparence*. Valkoisen läpi näkee asioita, joihin ei ole muuten pääsyä, se on ikään

kuin portti, väline, jonka kautta voi käydä muualla ja muuntautua muuksi. Se on *sacré*.

Valkoiseksi maalattaessa kohde peittyy mutta tulee samalla korostuneena esiin. Samaan aikaan se on ja ei ole. Jotenkin käsittämätön juttu.

Valkoinen, suorakaiteen muotoinen kangas on pingotettu roikkumaan puussa. Tiedän, että tämä esine on merkinä pyhästä paikasta, jossa voi kommunikoida toisiin maailmoihin ja esi-isille. Näin opas minulle kertoo.

En voi vastustaa ajatusta valkoisesta kankaasta nimenomaan *valkokankaana* – screeninä johon voi projisoida. Valkoisen, tyhjän edessä oma mieli alkaa tuottaa kuvia ja ajatuksia. Edessä oleva näkymätön houkuttelee minut näkemään – sen mihin jo uskon, sen mikä on jo mielessä. Paljastun itse itselleni – olen *yovo!* En usko mihinkään ja epäilen vaan kaiken aikaa!

Yritän kyllä kohteliaasti oppia paikallisia tapoja, mutta mitä enemmän yritän muka sulautua joukkoon, sitä enemmän kompastun omiin yovonjalkoihini – ja taas mennään mukkelismakkelis.

Vieraassa ympäristössä kohtaan itseni väistämättä tavalla, jota ei kotiympyröissä tapahdu. On uusia asioita ja ihmisiä, niin sanottuja kohtaamisia. Olen jatkuvan itsearviointin tilassa ja herkkä ympäristön palautteelle. Kuka minä olen? Ja mikä minä olen suhteessa tähän paikkaan? Ja ennen kaikkea miten suhtautua

kaikkiin niihin grandpopolaisiin miehiin, jotka haluaisivat kanssani naimisiin ja Eurooppaan?

Hermot menee. Ja sitten naurattaa.

Villa Karossa vietetty residenssiaika on saanut minut tuottamaan myös jotakin itselleni aivan uutta – nimitäin omakuvia. Miten tähän päädyttiin?

Valokuvaajana minulla oli Beniniin tullessani ongelma: tietoisena omasta yovoudestani olen kiusallisen selvillä siitä kuinka helppoa on lipsua tekemään kuvia, joista väistämättä kuvastuu valtasuhde tyyliin ”minä koulutettu bla bla eurooppalainen tulen nyt tänne bla bla ja osaan analysoida tätä teidän afrikkalaista kulttuurianne bla bla”. Ja voi että kun on kaunista ja rujoa. Ahavoituneita kalastajankasvoja, rapistunutta maailpintaa ja auringonlaskuja. Kuvia aidosta Afrikasta, jossa elää köyhiä mutta ah niin onnellisia afrikkalaisia, joilla on nauravia elämäniloisia lapsia. Voi jestas.

Rimpuilen tämän eriarvoisuuteen, valtaan ja valokuvauksen kliseisiin liittyvän henkilökohtaisen ekstenssikriisini kanssa ja totalitäärisesti päätän keskittyä sanomaan totuuksia ensisijaisesti vain *itsestäni*. Minä eurooppalaisena naisena Afrikassa ja Beninissä -retorisesti omakuvien muodossa.

Vähitellen onneksi lepyä ärtymyksestäni valokuvaa ja sen konventioita kohtaan, ja uteliaisuuteeni saa minut lähestymään taas ympäristöäni kamerankin kanssa.

Samalla kun myönnän, että kuvaamiseen liittyvää valtasuhdetta ei voi mitenkään kieltää, oivallan helpotuksekseni, että valtaa voi myös käyttää harkiten ja hienovaraisesti, kuvata voi kuvattavaa kunnioittaen, jopa ihaillen. Taas kerran mietin miten tärkeää ei pelkäästään ole se mitä sanoo, mutta myös se miten sen sanoo.

Ja sitten, minäpä löysin AITOA Afrikkaa! Löysin ja kuvasin hänestä videon. Lukion viimeistä luokkaa käyvä nuori mies on nimeltään **Coomi Dick Agbojakin** ja hän osaa tanssia. Todellakin osaa. Hän myös haluaa olla *bokono* ja omistaa älypuhelimien. Hän breikkaa kokovalkoisessa asussaan pop-hittien biittiin. Tyyppi on sikamagee ja tietää sen – hän on *Vodun b-boy*.

Villa Karoon keväällä 2014

Villa Karon stipendiaattilautakunta kokoontui syksyllä jo 28. kerran ja valitsi 15 henkilöä, jotka matkustavat Beniniin talven ja kevään aikana.

Henri Hagman, taidemaalari

Janne Halonen, muusikko

Johanna Havimäki, kuvataiteilija

Laura Kokko, viulisti, kirjailija

Matti Kurkela, kuvataiteilija

Tanja Lönnroth, kuvataiteilija, kuvittaja

Anniina Mustalahti, toimittaja

Roy Mänttari, arkkitehti

Juhana Nyrhinen, soitinrakentaja

Veera Pitkänen, kuvajournalisti

Perttu Saksa, valokuvataiteilija

Ilona Silenti, sisustusarkkitehti, graafikko

Ervi Sirèn, koreografi

Aino Suonio, kuvataiteilija

Tuomas Uusheimo, valokuvaaja, arkkitehti

Kevään CIMO-harjoittelija ja yhteyshenkilö on **Julia Autio** – muusikko ja musiikin opettaja, joka viimeistelee paraikaa ranskan graduaan Jyväskylän yliopistossa.

Aurinkoista Grand-Popon uutta vuotta kaikille!

Bonjour Monsieur!

Keskiviikkona 23.10.2013
minä näin sinut makaamassa hautausmaan portilla,
Monsieur Gozo Denis.
Minä olin nukkunut yöni malariaverkon alla.
Ihan siinä sinun naapurissa.
Helteinen päivä.
Sinulla oli pelkkä kankaanpala peittona,
aurinko porotti suoraan sinun päähäsi.

Me ollaan lähes samanikäisiä,
sinä parisen vuotta nuorempi.
Sinä olet kotoisin täältä Grand-Poposta,
Akoninkaminc Ghedan kylästä.
Minä synnyin Lieksassa, lähellä silloisen Neuvostoliiton
rajaa.

Sinä työskentelit aikanaan
tv-laitteita ja radioita korjaavassa liikkeessä Cotonoussa.
Minä olin töissä televisiossa Suomessa –
ollaan hiukan saman alan miehiä,
Monsieur Gozo Denis.

Minä näin sinun nukkuvan samassa paikassa
seitsemäntoista päivän ajan.
Hautausmaan portilla.
Auringon pahteessa.

Sinulla oli ollut vaimo ja kaksi lasta.
Minäkin olen eläkkeellä,
minulla on vaimo ja yksi lapsi, tytär.

Eräänä aamuna minä näin
kun paikkakunnan naiset pesivät sinua.
Minä annoin naisille kaksikymmentä euroa.

Pari päivää sen jälkeen sinä huusit minulle ”Bonjour
Monsieur!”

Minä annoin sinulle setelin ruokarahaksi.
Sadepäivinä pesijänaiset peittivät sinut muovilla.
Minun vuokratoloni katto kesti hyvin ukkosmyrskyn
sateen.
Ihan siinä sinun naapurissa.

Perjantaina 8.11.2013 sinua pesseet naiset sanoivat,
että sinä olit kuollut ja viittasivat sinun makuukivellesi.
“Your man is dead”, sanoivat pesijänaiset.
Sinä olit siinä vielä, olit nukkunut yksin yön yli kuolleena,
oksilla peiteltyinä.
Ihan siinä minun naapurissa.
Se oli kuitenkin lämmin yö
eikä satanut ja taivaalla oli kasvava kuu.
Yksinhän sinä olit ollut jo pitkään
kun muisti oli sinut jättänyt,
mutta viisaasti sinä olit asettunut makaamaan
hautausmaan portin eteen.
Siitä ei enää ole pitkä matka.
Bon voyage, mon ami, Monsieur Gozo Denis.

Matti-Juhani Karila
Grand-Popo 9.11.2013

Markus Nummi

Aaltojen opetuksia

”Grand Popon pikku kylässä tuntee olevansa kuin jollakin Tyynenmeren paratiisisaarella. Kultana kimalteleva meri, leppeässä tuulessa humisevat kookospalmut ja vaahtona rantaan murtuvat aallot houkuttelivat minut jäämään tänne toipuakseni perusteellisesti. Hotellia tai muuta majapaikkaa ei ollut, mutta paikkakunnan poliisipäällikkö luovutti käyttööni huoneen poliisiasemalta ja kehotti minua olemaan kuin kotonani.”

Lainaus on kreikkalaisen **Gottfried Polykratesen** teoksesta *Palava maa*. Polykrates teki vuonna 1963 matkan Saharan halki ja päätyi Grand-Popoon keräämään voimia. Viisikymmentä vuotta myöhemmin paikkakunnan suomalaisvieraita ei (yleensä) ohjata poliisin suojiin, mutta ei siitä monta metriä puutu: Villa Karo ja poliisiasema ovat naapuruksia. Tätä nykyä on vierailijoille myös hotelleja tarjolla.

Palmujen humina ja aaltojen kuohu jatkuvat kuitenkin entisellään. Olosuhteet ovat yhä monin tavoin paratiisilliset. Mutta aivan niin kaukaiselta saarelta ei Grand-Popo enää vaikuta.

Siltoja ulkomaailmaan on, niin sähköisiä kuin inhimillisiä. Säännöllinen virta tuo Suomesta väkeä. Kylässä on käynyt Villa Karon kautta neljäsataa stipendi-aattia, yksi sinfoniaorkesteri, yksi presidentti ja paljon

muuta väkeä siihen päälle. Raportoitu on ja vivahteikkaasti, kaikki medioita, foorumeita ja ilmaisumuotoja käyttäen. *Akpén* edellinen numerokin on todellinen tietopaketti, jossa liikutaan asiantuntevasti orjuuden historiasta tämän päivän merirosvoukseen.

Mitä lisättävää tuohon kaikkeen voi olla Villa Karoon rantautuneella ensikertalaisella viiden viikon oleskelun jälkeen? Sitä tulee miettineeksi kulkiessaan Grand-Popon raittia, jo valmiiksi tallattuja stipendi-aattipolkuja. Tai seuratessaan rantahiekalla meren ikaikaista komeaa pauhua. Joka tosin kuulosti mölinältä unettomina öinä, kun (kulttuuri)turistin kehityskaarta seuraten tarkkaili vatsanväänneitä ja pohti malaria-lääkkeiden sivuvaikutuksia. Reppuun jo kotimaassa pakatut mielikuvat hallitsevat. Ensi vaiheessa ei huomaa sitä, mikä oikeasti on silmien edessä, sitä mitä itse asiassa havaitsee.

Ensimmäisen viikon hätkähdyttävä havainto oli, että kaikkihan ovat täällä ajoissa. Totuus Afrikasta: Afrikassa lähdöt tapahtuvat tismalleen sovitulla kellonlyömällä? Vai olisiko sittenkin niin että Villa Karon kuljetuspäällikön **Alphonse Bodjrenoun** peruskalliomaista luotettavuutta ei aivan ongelmitta voi liittää koko maanosaan?

Toinen havainto: Afrikassa kaikilla on kännykät. Näin tuntuu olleen aina ja ikuisesti.

Vilma Pimenoff, *Omakuva Beninissä I* (2013)

”Ei pidä pelätä”, neuvoi Donald.

Ohje annettiin meren äärellä. Se liittyi aaltoihin, uimiseen ja oikeastaan koko mereen. Vai myös merta edemmäs?

Väitettä tukee kulttuuriantropologinen havainto. Yleisin keskustelunavaus Grand-Popon raitilla on: voisinko saada puhelinnumeronne/numerosi? Muutaman myöntävän vastauksen jälkeen pirahdelti paikallisella sim-kortilla varustettu puhelin tiuhempaan kuin saharanpohjoispuolisessa elämässä. Kaupallisia ehdotuksia riitti, erityisen aktiivisia olivat keskimäärin yhden hengen vahvuiset matkatoimistot. Kun yrittää kysellä miten hommat hoidettiin silloin kun ei ollut kännyköitä, tulee vastaus kuin vanhassa Flora-mai-noksessa: ”Että mitä? Että ei ollut kännyköitä”.

Yleistyksessä Afrikan kännyköitymisestä taitaa olla totuuden häivää. Matkapuhelimien määrä lisääntyy nopeiten maailmassa juuri Saharan eteläpuolisella alueella. Soittoäänien sinfonia peittää alleen melkein kaiken. Mutta meren kohinalle, aaltojen jyminälle ei sekään pärjää.

En muuten ollut ainoa Grand-Popon raittia tarponut yleistyksien hokija. Uusien beniniläisten tuttavuuksien puheissa esiintyivät tiheään sellaiset suurehkoja ihmisryhmiä kerrallaan halailevat termit kuin ”val-

koiset” versus ”mustat” ja ”afrikkalaiset” versus ”eurooppalaiset”.

”This is Africa”, kuittasi moninaiset kummastelevat kysymykseni **Donald Agbodjakin**, 25-vuotias kalastajaperheen poika. Ja nauroi sydämellisesti päälle.

Olin tutustunut Donaldiin rantaviivalla, yhdellä aaltojen katselukierroksellani. Hän halusi harjoitella englannin puhumista, minä puolestani hain tilaisuuksia koetella ranskan kielen ymmärrettävyyden rajoja. Siitä tuli hyvä vaihtokauppa ja antoisa kielellinen sekamelska.

Kielelliset väärinkäsitykset (ja väärinkäytökset) tarjoavat kulttuurikohtaamisiin ei vain (trooppisissa oloissa tarpeellista) suolaa vaan mitä moninaisimpia mausteita. Kulttuurituristi löytää kenties sen yksilöllisimmän kokemuksensa ollessaan hämmentynyt tai eksesyksissä, kertakaikkisen pihalla. Pohtiessaan mitä kaikkea sisältyy niiden yksinkertaisten eleiden ja sanojen taakse, jotka ensin luuli ymmärtävänsä.

”Ei pidä pelätä”, neuvoi Donald.

Ohje annettiin meren äärellä. Se liittyi aaltoihin, ui-

miseen ja oikeastaan koko mereen. Vai myös merta edemmäs?

Olin ällistyneenä seurannut, miten nuotanvedon yhteydessä kalastajat syöksyivät jättimäisten aaltojen keskelle kaloja hätistelemään. Donald sanoi tehneensä ja tekevänsä samaa. Olin pyytänyt häntä näyttämään.

Grand-Popon rantoja koskee jyrkkäsävyinen ja traagisten kokemusten perusteleva suositus: meressä ei pidä uida. Virtaukset ovat arvaamattomia ja väkeviä, aaltojen voima valtava. Hukkuneiden joukkoon kuuluu niin turisteja kuin kalastajia.

Donald näytti. Näytti miten hän tarkkaili aaltojen rytmiä rannalta. Miten hän sukelsi oikealla hetkellä aallon läpi. Miten hän ui nopeasti poikki aaltojen välisen laakson. Ehti sukeltaa uudelleen ennen musertavaa iskua. Miten hän pääsi vaarallisen vyöhykkeen taakse. Miten hän palasi sieltä aaltojen harjalla rantaan.

”Mitenkäs tuo menikään?” minä kysyin.

”Ei pidä pelätä”, vastasi Donald.

Katsoin seiniksi kohoavia aaltoja ja niiden kaatumista ja näin erittäin paljon perusteita niiden pelkäämiseen.

Katsoin aaltoja uudelleen. Yhä uudelleen. Donald ei suinkaan tarkoittanut, ettei niitä pitäisi varoa. Että pitäisi kieltää niiden vaarallisuus. Noita aaltoja päin menemiseen tarvittiin vuosien kokemus. Kykyä lukea aaltojen kieltä.

Mutta sitten jos sinne sekaan meni, jos lähti merta päin, ei voinut pelätä. Jos pelkäisi, alkaisi nähdä aallot vastustajana, jonakin joka yritti voittaa haastajansa ja joka piti kukistaa. Siinä kävisi huonosti. Ei meri kehtään yrittänyt voittaa, eikä merta voinut voittaa. Jos sitä yritti, jos alkoi riuhtoa ja käyttää voimaa, kulutti samalla omat voimansa. Sen itsekeksityn kamppailun hävisi varmasti.

Periaate on sovellettavissa laajemmallekin.

Kieleen, jota vastaan kirjailija lähtee kamppailemaan ilmaisua etsiessään.

Kulttuurien ja ihmisten kohtaamiseen.

”Ei pidä pelätä.”

Virta käy Suomesta Grand-Popon rannoille ja takaisin. Siinä on jo annos rituaalia ja mikäs siinä. On hienoa olla mukana, aaltona aaltojen joukossa. Eikä niitä kuitenkaan ole kahta samanlaista.

Villa Karon päärakennusta vastapäätä sijaitsevasta vanhasta pankkirakennuksesta on syntymässä uusi ”pienoismuseo” Villa Karon kokoelmille

Juha Vakkuri

Pankista pienoismuseoksi

Viime vuoden syksyllä aloitettiin Villa Karon päärakennusta vastapäätä olevan rapistuneen pankkirakennuksen korjaus kulttuurikeskuksen uudeksi tilaksi Villa Karon pienoismuseolle eli *le Petit musée de la Villa Karolle*. Kyseessä oli klassinen kahden kärpäsen lyöminen yhdellä iskulla: 1) nopeasti raunioituvasta rakennuksesta ei tullut ympäristön rumentajaa ja 2) samalla saatiin pienoismuseolle uudet ja paremmin palvelevat näyttely- ja varastotilat.

Villa Karon pienoismuseon historia alkoi toukokuussa 2001, kun kulttuurikeskuksen tontilla olevan holvirakennuksen rauniota ryhdyttiin kunnostamaan Suomen ulkoministeriön kehitysyhteistyövaroin. Työ

saatiin valmiiksi saman vuoden marraskuussa, jolloin kaksi huonetta käsittävä rakennus vihittiin käyttöön. Kyseessä oli arkkitehtonisesti merkittävän rakennuksen kunnostus: holvirakennus esiintyy muun muassa Guineanlahden siirtomaa-aikaisen arkkitehtuurin parhaimmistoa esittelevässä kuvateoksessa.

Kun pienoismuseo avattiin, Villa Karon kokoelmissa oli hieman toistasataa taide-esinettä. Rakennuksen ulkoseinälle oli maalattu tunnuslause PRO MELIORE INTER HOMINES CONSENSIONE eli ”paremman yhteisymmärryksen puolesta”. Se ilmoittaa paitsi pienoismuseon myös koko Villa Karon tarkoituksen ja päämäärän. Pienoismuseon ensimmäisen näyt-

telyn rakensivat museonjohtaja **Soile Rinno** ja kulttuurikeskuksen sen aikainen tekninen johtaja **Kwassi Akpladokou**.

Nyt 12 vuotta myöhemmin tuon viehättävän rakennuksen tilat ovat osoittautuneet auttamattomasti liian pieniksi. Villa Karon kokoelmat ovat moninkertaistuneet: teoksia on noin 700 ja holvirakennuksessa ei ole koskaan ollut minkäänlaisia varastotiloja. Nyt kunnostettava rakennus parantaa tilannetta merkittävästi: uuden rakennuksen kokonaispinta-ala on 376 neliötä (verrattuna holvirakennuksen alle 50 neliön tiloihin). Saman katon alle saadaan myös asianmukaiset varastotilat. Se onkin yksi merkittävimmistä parannuksista, joita uusi rakennus tuo mukanaan.

Pienoismuseon alkuaikoina kokoelmia kartutettaessa pääpaino oli esineistössä ja teoksissa, joissa yhdistyi samanaikaisesti afrikkalainen ja eurooppalainen kulttuuriperinne, ja siksi kokoelmiin hankittiin muun muassa afrikkalaisten taiteilijoiden tekemiä pronssiveistoksia portugalilaisista siirtomaasotilaista, lähetyssaarnaajista kuin myös jalkapalloilijoista ja televisiokuvaajista. Esineistö heijasti myös eurooppalaisten näkemyksiä Afrikasta ja afrikkalaisista. Esillä oli esimerkiksi suomalaisten kirjojen kansia, Fazerin lakritsituotteiden paukkauksissa esiintyviä tyylyteltyjä afrikkalaishahmoja sekä kaikkien suomalaisten tuntema *Afrikan tähti* -peli.

Kun Grand-Popo muutama vuosi sitten julistettiin vodun-uskonnon maailmanpääkaupungiksi, pienoismuseon hankintapolitiikkaa päätettiin suunnata enemmän vodun- eli voodoo-esineistön suuntaan. Tällä painopisteen korjaamisella haluttiin varmistaa, että Guineanlahden ainutlaatuinen uskonnollinen esineistö ei ajan ja rankan ilmaston myötä pääse katoamaan. Viime vuosien aikana Villa Karon kokoelmiin onkin saatu muutamia ainutlaatuisia teoksia.

Uuden näyttelyrakennuksen kunnostamiseen on saatu rahaa Opetus- ja kulttuuriministeriöltä sekä *Tre smeder* -säätiöltä. Tällä tuella rakennus on saatu vesikattovaiheeseen ja sadekausilta suojaan. Kunnostus jatkuu sitä mukaan kun lisärahoitusta saadaan. Tarkoitus on vihkiä uudet tilat Villa Karon 15-vuotisjuhlien yhteydessä 2015. Uuden näyttelyn vetäjäksi on lupautunut Villa Karon hallituksen jäsen **Katariina Timonen**, joka toimi taannoisen *Mami Wata ja jumalan puupalikat* -näyttelyn kuraattorina Amos Andersonin taidemuseossa.

Yvette lajittelemassa jätteitä ENVIRO-projektin kierrätyspisteellä uuden pienoismuseorakennuksen edessä. Kuva: Vilma Pimenoff (2013).

Markku Valkonen

Haiti ja voodoo

Kuusitoista vuotta sitten istuin Musée d'Art Haitienin pienessä kokoushuoneessa Port-au-Princessa ja selitin museon johtokunnalle toivettani järjestää haitilaisen taiteen näyttely Suomessa Taidekeskus Retretissä. Johtokunnan puheenjohtaja, katolinen piispa, kysyi lievää moitetta äänessään, miksi ihmisessä juuri Suomessa, eihän Haitilla ja Suomella ole mitään tekemistä toistensa kanssa.

Arvoisa piispa, olette erehtynyt, vastasin ja kerroin, että Haitin ja Suomen itsenäisyys on perintöä samasta historiallisesta prosessista, Napoleonin sodista. Bonaparte petti vallankumouksen periaatteet, yritti väkivalloin palauttaa St. Dominguen saarelle orjuuden – Ranskalle niin tuottoisan – mutta tulikin lyödyksi takaisin. Haiti julistautui itsenäiseksi 1804. Samainen Napoleon juonitteli Tilsitissä 1807 niin sanottua mannermaasulkemusta ja Euroopan jakolinjoja Aleksanteri I:n kanssa, mikä johti siihen, että venäläiset valloittivat Suomen. Ero Ruotsista ja uudenlainen autonomia kylvi nationalismin siemenen ja lopulta 1917 Suomi itsenäistyi.

Tämän mutkat suoristavan historian jälkeen piispan huokaisu katkaisi hiljaisuuden: ”Herra Valkonen kai teidän on saatava näyttelyenne.”

Vaikka en – vieläkään – ole käynyt Pohjois-Afrikkaa pidemmällä, Haitin taide ja kulttuuri tuntuivat antavan kosketuksen afrikkalaisuuteen. Haitin värikylläinen ja monipuolinen kuvataide nousee suurelta osin vodou-uskonnosta (*vodun, voodoo*). Se on sulattanut toisiinsa läntisen Afrikan uskonnollisia perinteitä, roomalaiskatolisuutta ja kauan sitten kadonnutta alkuperäistä karibialaiskulttuuria.

1900-luvun klassiset haitilaiset maalarit ja kuvanveistäjät olivat usein todellisia vodoun asiantuntijoita, *hounganeja* eli vodun-pappeja. Heistä tunnetuin **André Pierre** on myös kertonut uskonnon perusnäkemyksistä ja koettanut torjua viihdemaailman vääristämää käsitystä vodousta:

”Maalaan näyttääkseni koko maailmalle millainen vodou-uskonto on. Kolme neljännestä täällä maapallolla kuvittelee, että vodou-uskonto on saatanallinen. Maalaan näyttääkseni heille, että vodou ei ole saatanallista.”

André Pierre on niin ikään korostanut, että vodoun suhde jumaluuteen on olennaisesti suurempi kuin byrokraattisilla uskontokunnilla:

”Vodou-uskonto on puhtaasti katolista, apostolista, mutta ei roomalaista. Sitä eivät johda ihmiset. Sitä johtaa yksinomaan Jumala. Koska kaikki ihmiset ovat valehtelijoita, kukaan ei ole katolinen. Vain Jumala ja hänen henkiolentonsa ovat katolisia.”

Kristillisyyteen kuuluvan perisyynnin painon André Pierre torjui huomauttamalle, että ”vodou sallii sinun kävelevän pystypäin. Uskonto pakottaa sinut kulkemaan pää painuksissa.”

Kristinuskon ja vodoun ero loivenee silloin, kun määrittellään kristillisten pyhimysten ja vodou-henkien (*lwa* tai *loa*) luonnetta. André Pierren mukaan kysymyksessä on paljon enemmän kuin samankaltaisuus:

”Neitsyt Maria on Ezilie Dantò. Ei Freda, koska hän on tuskan äiti kulkemassa ristin tietä. Kärsimyksen äiti. Freda on Elisabet. Johannes Kastajan äiti. Johannes Kastaja on Sana. Henki joka tulee Jumalan suusta. Kaikki pyhimykset ovat nimeltään lwa. Pyhä Johannes Kastaja on Ti-Jean Petwo, jota kutsutaan ’Bacalou Bakaksi’. Olen naimisissa Ezilie Dantòn kanssa. Nukun hänen alttarinsa äärellä tiistaisin.”

Jokainen vodou-alttari on ensikertalaiselle hämmentävä kokemus, sillä kymmenien, usein satojen esineiden joukossa on arkisia esineitä, pulloja, astioita, nukkeja, krusifikseja, rituaalisia esineitä, miekkoja, lippuja ja värikkäitä painokuvia katolisista pyhimyksistä sekä satunnaisia vieraiden tuomia lahjaesineitä. Ne alttarit, joiden ääressä minulla oli mahdollista käydä *hounganin* – ja riittävän kokoisen rommipullon – kanssa, olivat omistettuja *Erzulielle*, alunperin dahomeylaiselle (nyk. Benin) rakastavaisten jumalalle.

Vodou-panteonin henget jakautuvat kahteen ilmenemismuotoon. *Rada*-henget ovat lempeitä ja *Petro*-henget arvaamattomia ja usein aggressiivisia. *Erzulien* tai *Ezili Dantòn* punasilmäinen hahmo, *Ezili Je Rouij* kuuluu tähän hurjempaan, maanläheisempään olomuotoon. Hänessä on käytännön energiaa, hän polttaa vahvaa tupakkaa (esim. Camel), juo väkevää rommia ja pitää paahdetusta porsaasta. Hänen attributtejaan ovat muun muassa veri ja veitsi.

Lasirèn – seireeni – *Maitresse Sirène*, vesien *Ezili* tai *Erzulie* on taasen sulokkaampi ja tehtävältään syvälisempi. Hän edustaa ihmisen mielikuvitusta, jolla voi luoda ja ymmärtää jumaluutta. Ei siis mikään ihme, että hänen hahmonsaa on taiteilijoiden suosiossa.

Ezili Freda on (vastikkeettoman) rakkauden ja ylellisyyden jumala. Hänelle on parasta tuoda makeita juomia, sokerissa paahdettuja banaaneita ja tupakkaa, mutta sen on oltava mietoa.

Afrikan läsnäolo tuntuu vahvasti tärkeän *ogun*-jumaluuden monina haitilaisuunnoksina. Haitin *ogou* on raudan henki, *lwa*. Hän kantaa usein oikeudenmukaisuuden miekkaa ja esiintyy monina erityishenkienä. *Ogou* on myös teiden ”isäntä”, autonkuljettajille tärkeä. Onpa havaittu sekkin, että Sylvester Stallonen Rambo-hahmo on saanut luvan kunnioittaa *ogunia* haitilaisen bussin koristelussa.

Länsimaista mielikuvitusta on usein kutkuttanut *ge-de*-henkien päällikön *Baron Samedin* (*Bawon Samdi*) hahmo. Hänen silinteripäinen ja muodollinen asunsa on osin peräisin vapaamuurarien rituaalipuvusta. *Ge-det* ovat taikureita, joilla on tekemistä esi-isien henkien, hautausmaiden ja seksuaalisuuden kanssa. Tässä lienee syy siihen, että *Baron Samedia* ulkopuoliset ovat pitäneet erityisen diabolisena.

Paroonin herrasmiesasun selitys juontaa juurensa Haitin itsenäisyyden alkuvaiheeseen, jolloin siirtomaaisänniltä jäänyt kulttuuriaineisto, puvut, esineet, kirjojen kuvat, seremoniat ja teatteriesitykset sekoituivat vapaasti kansanuskoon. Tutkijat ovat löytäneet jopa *commedia dell'arten* piirteitä vodou-rituaaleista.

Haitilaisen taiteen ikonografia on äärettömän rikas ja vaatii paljon perehtymistä. Näissä asioissa olen täysin diletantti, jos sitäkään, mutta vähäinenkin syventyminen lisää tämän omaperäisen, värikylläisen taiteen arvostusta. Usein ajatellaan, että valtakulttuurit sekoittavat, laimentavat ja tuhoavat alkuperäiskulttuurien omimmat piirteet. Aina ei kuitenkaan käy niin. Melko vähän tutkittu historiallinen tapaus on kirjailija ja **André Bretonin**, surrealistien ”paavin” käynti Haitissa 1945. Breton vieraili saarella lääkärin ja surrealistisen kirjailijan **Pierre Mabillen** kutsusta ja näyttää siltä, että Bretonin pitämät puheet vahvistivat paikallisten intellektuellin itsetuntoa niin vahvasti, että

ne osittain johtivat mulattihallituksen hajoamiseen ja **Dumarsais Estimén**, mustan presidentin valintaan. Breton kuuluu yhä haitilaisen kulttuurielämän arvostamiin klassikoihin.

Breton koki Haitin taiteessa luontaista surrealismia, mutta ranskalaisavantgarden vaikutusta ei juuri ole nähtävissä paikallisten klassikoiden tuotannossa. Lähinnä **Célestin Faustinin** maalauksissa surrealismien vaikutus on selvä.

Mutta mitä tulikaan Retretin Haiti-näyttelystä? Se esitteli miltei koko klassikkokaartin André Pierrestä ja **Hector Hyppolitestä Rigaud Benoit’hin** ja **Georges Liautaudiin**. Luolastoon rakennettiin vodou-templei keskuspylväineen ja *vèvè*-kuvioineen täsmällisesti *hounganin* ohjeiden mukaan. Niin ikään pidettiin vodou-laulujen konsertti. Suomalaisten kiinnostusta voi vain kiitellä, vaikka yhdessä paikallislehdessä julkaistiin polemiikkia, jossa tuomittiin koko taideprojekti noituutena. Pimeällä kristillisyydellä oli siis yhä kannattajansa.

Haitin historia on raskas, köyhä ja verinen. Poliitiikka ja kurja talous ovat ajaneet haitilaisia diasporaan erityisesti Yhdysvaltoihin. Notkeana uskontona vodou on uusissa ympäristöissä saanut uusia piirteitä ja sopeutunut palvelemaan niin Miamin, New Yorkin, Chicagon ja muiden suurkaupunkien maahanmuut-

tajia. Osa *hounganien* asiakkaista on valkoisia amerikkalaisia, joiden motiivit eivät liene aina kirkkaimmasta päästä.

Haiti ei todellakaan olisi kaivannut vuoden 2011 maanjäristystä. Kaiken inhimillisen kärsimyksen keskellä murheellisesti on käynyt myös Port-au-Princen katedraalille, jonka seinät ja holvit olivat parhaimpien haitilaisten taiteilijoiden koristamat. Nyt tämä lumova monumentti on rauniona.

Vuosi järistyksen jälkeen Haitissa työskenteli – uskokaan tai älkää – 10 000 eri avustusjärjestöä. Toimijoiden kassoihin syydettiin miljoonia toisensa jälkeen, mutta yhä edelleen valtava määrä ihmisiä elää huterissa leireissä, joiden hygieniaolot ovat kuvaamattoman huonot.

Gaborilainen naulavestis, Villa Karon pienoismuseo. Kuva: Anna Ovaska (2012)

Matti-Juhani Karila

Mr. Sunnuntai Voittaja Kypsä Hedelmä

Sunnuntailapsi

On loogista, että kun poikalapsi syntyy sunnuntaina, hänen nimekseen annetaan Sunnuntai (*Kwassi*), joka tarkoittaa sunnuntaita. Kun toinen nimi on Voittaja (*Djidula*) ja sukunimi Kypsä hedelmä (*Akpladokou*), on ainakin elämän lähtökohdat pedattu hyvin.

Mr. **Kwassi Djidula Akpladokou**, Herra Sunnuntai Voittaja Kypsä Hedelmä syntyi 1954 Grand-Popossa. Isä oli puuseppä, esi-isät metsästäjiä ja fetissipappeja – esiäideistäkin yksi, ja verenperintönä saatu sukupolvien henki ja yhteys luontoon ovat läsnä voimakkaasti yhä edelleen.

Kwassi on vain suuren papaijan kokoinen, kun isä saa työpaikan satamatoimistojen kunnostajana Nigerian Lagosiin, jossa perhe asuu niin kauan, että Kwassi ehtii aloittaa kansakoulunsa. Varsinaisena opetuskielenä on englanti ja lisäkielenä joruba, jota Kwassi edelleen puhuu sujuvasti. Vuonna 1966 isä jää eläkkeelle, alkaa surullinen Biafran sota (1967–70) ja perheen on muutettava sekasortoisesta Nigeriasta rauhallisempaan Togoan, jonne isä rakennuttaa oman talon. Kwassi jatkaa koulunkäyntiään englanninkielisessä

koulussa Ghanan Aflaossa, päivittäisellä koulumatkalla Lomésta hän joutuu ylittämään maiden rajan joka aamuin ja illoin.

Accran Teknillisestä instituutista Kwassi valmistuu tekniseksi arkkitehdiksi vuonna 1977. Kun isä kuolee samana vuonna, asettuu Kwassikin perheen luo Loméen, mutta ei löydä oikein paikkaansa Togossa.

”Yöllinen hyökkäys”

Kwassilla on Beninin ja Ghanan kansalaisuus, mutta ei Togon, ja työtä ilman virallista kansalaisuutta on Togosta lähes mahdoton saada. Elämässä seuraa kuuden kuukauden ajanjakso, joka on kuin kohta maailman kolmanneksi suurimman elokuvatuottajaan, Nigerian (vuonna 2010 julkaistiin Nigeriassa 2621 elokuvaa), *Nollywood*-elokuvasta, jonka nimi voisi olla vaikkapa **Zane Greyn** lännenseikkailua lainaten ”Yöllinen hyökkäys”.

Kwassi on 25-vuotias nuori mies, joka on saanut yli-intendentin toimen Lagosista, työnantaja on Nigerian *Federal House Authority* ja elämä on kohdallaan. Uudelle työntekijälle järjestetään asunto ja Kwassi löytää tyttöystävän. Rakkaus kukoistaa ja nuoripari alkaa kalustaa omaa pesänsä. Kwassilla on hyvä

palkka ja kotiin hankitaan kaikkea, mitä rakastunut nuoripari tarvitsee. Asuinalue on kuitenkin levotonta seutua ja Kwassi hankkii kaiken varalta turvakseen pistoolin ja aseenkantoluvan sisarensa mieheltä, joka on naimisissa nigerialaisen upseerin kanssa.

Eräänä iltana alkaa tapahtua. Kerrostalon pihaan ajaa auto, miesjoukko hyökkää taloon ja kahakassa asunnon haltija saa surmansa. Kuin aitoa *Nollywoodia!* Gangsteriporukan tarkoituksena on ryöstää Kwassin uusi koti, mutta rosvojen osumatarkkuus ei ole paras mahdollinen: he iskevät väärään asuntoon, kerrosta alemmaksi. Kwassi toimii kuin elokuvassa, hakee pistoolin tyynynsä alta ja laukaisee parvekkeella pari kertaa ilmaan. Huono-onniset rosivot pakenevat niin nopeasti, että yksi rosvoista ei ehdi pakoauton mukaan ja tämän poliisit saavat kiinni. Saman tien paljastuu koko rosvoikopla, tyttöystävä koplan jäseneksi ja Kwassin asunnon ilmiantajaksi. Rakkaus sammuu ja tyttöystävä joutuu koplan kanssa telkien taakse. Elämän jatkaminen Lagosissa alkaa näyttää mahdottomalta ja Kwassi palaa Loméen, jossa veli pitää puusepänverstaasta pystyssä isän kuoleman jälkeen.

Öljymies

Ilmapiiri Togossa alkaa vaikeutua, itsevaltiaan presidentin **Gnassingbé Eyadéma**n otteet maassa kovelevat. Kwassi on aktiivinen ryhmissä, jotka vaativat maahan demokratiaa ja joutuu pidätetyksi useamman otteeseen, mutta esi-isien suojeleva henki on

mukana ja Mr. Sunnuntai Voittaja selviää Eyadéman kuristusotteesta.

1990-luvun alkupuolella Kwassi perehtyy ja opiskelee kasvavaa öljy ja polttoaine-alaa, harjoittelee useissa Länsi-Afrikan satamissa ja hankkii pätevyyden toimia yksin öljylastien tarkastajana ja saa pariaksi vuodeksi toimen Point Noirissa, Kongon tasavallassa. Mutta epäonni vainoo Kwassia. Kongossa alkaa vuosien 1996–1997 sota, jossa **Laurent-Désiré Kabilan** johtama, Ugandan ja Ruandan tukema liittoutuma syrjäyttää **Mobutu Sese Sekon** hallinnon.

Kwassi palaa Beniniin, menee epäonnekseen käymään Togossa, siellä hänet pidätetään ja edessä on kyyditys työleirille. Olot ovat kovat, vankien puuro annostellaan tulikumana paljaisiin käsiin ja jos et pysty sitä syömään ja pudotat sen maahan, on se sinun vikasi, ei puuron. Mutta esi-isien suojelevat hengen eivät hylkää. Kun Kwassi komennetaan apuriksi armeijan komentajalle vietävään polttoainekuljetukseen, avaa kuljettaja lähellä Ghanan rajaa oven ja sanoo Kwassille: ”Juokse!”

Kwassi ylittää Ghanan rajan helposti, mutta palaa Togoon, onnistuu livahtamaan rajakaupunki Anehon kautta Beniniin, Grand-Popoon. Kylässä on sukulaisia ja ystäviä, joiden luota löytyy yöpaikka ja ruokaa. Kwassi pääsee mukaan nuottakuntaan muiden kalastajien kanssa, elämä on niukkaa, mutta Eyadéman kuristava koura ei yllä Grand-Popoon asti.

Mosaiikkimies

Tammikuun alussa vuonna 2000 Mr. Sunnuntai tapaa rannalla valkoisen miehen, joka ihmettelee hänen hyvää englanninkielen taitoaan. Mies on **Panu Puukari**, graafikko-kirjailija Suomesta. Miehet ystäväystyivät ja suomalainen *yovo* esittelee Kwassille käynnissä olevan kummallisen työmaan. Suomalainen taidegraafikko **Tapani Mikkonen** ja hänen apurinsa **Kalevi Tainio** ovat kokoamassa Dahomeyn entisen sairaalan merenpuoleiselle terassille keramiikkapaloista kirjavaa mosaiikkia ja tarvitsevat kipeästi paikallista suunnittelu- ja laskenta-apua. Kwassi liittyy talkoisiin, palkkaa ei tosin makseta, mutta Kwassilla – teknisellä arkkitehdillä – on aikaa ja näkemystä. Kun suomalaiskaksikon on palattava Suomeen, on mosaiikki vielä kesken, mutta Kwassi suostuu hoitamaan työn loppuun.

Kongon sota on ohitse ja Kwassi suunnittelee paluuta takaisin jatkamaan öljytarkastajan virkaansa Kongon tasavallassa, mutta Villa Karoksi ristityn entisen sairaalarakennuksen johtaja, norjalainen **Carl Becker** ehdottaa, että Kwassi jäisi omaan maahansa ja ryhtyisi kehittämään oman kaupunkinsa, Grand-Popon, tulevaisuutta, varsinkin kun Villa Karon päärakennuksen viimeistely tarvitsee teknistä apua. Becker ja **Juha Vakkuri** tekevät sopimuksen, että Mr. Sunnuntai palkataan Villa Karon huolto- ja käyttöpäälliköksi. Vuonna 2003 saadaan suruviesti – Grand-Popon

parasta kalakeittoa tekevä, Villa Karon toiminnanjohtaja Carl Becker on kuollut. Villa Karon uudeksi toiminnanjohtajaksi Grand-Popoon nimitetään Mr. Sunnuntai Voittaja Kypsä Hedelmä, Kwassi Djidula Akpladokou vuoden 2004 alussa.

Suojelevien henkien mies

Vuoden 2013 marraskuussa istuu Villa Karon puiden alla työpisteessään rauhallinen Mr. Sunnuntai.

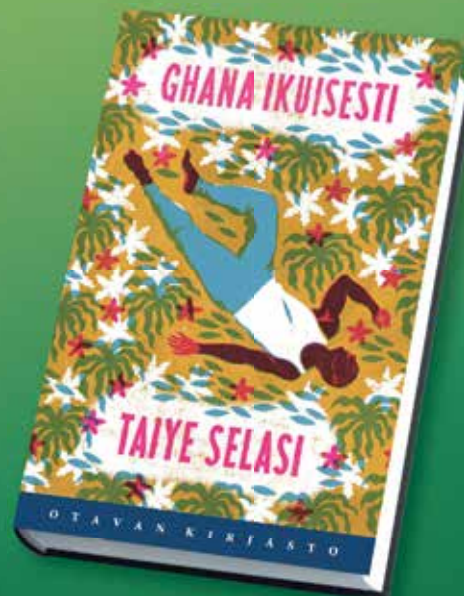
Hän kertoo, että öljytarkastajana olisi hän voinut luoda vauraamman uran, mutta täällä hän on saavuttanut rauhan. Tärkeä tekijä on se esi-isien henki, joka ympäröi häntä täällä kaikkialla. Kwassi sanoo ymmärtävänsä maailman uskontoja, Grand-Popossakin harjoitetaan montaa eri uskontoa, mutta hänen veren mukana esi-isiltä ja äidinmaidossa peritty rauha ei ole uskonto länsimaisessa mielessä. Ennemmin se on vahva henkinen, koko ajan läsnä oleva aikaisempien sukupolvien läsnäolo, jonka aistii ja joka auttaa, vahvistaa ja joka vastaa, kun kysytään. Se on koko ajan käsin kosketeltavissa tässä ja nyt, sanoo Mr. Sunnuntai Voittaja Kypsä Hedelmä.

Osta jouluksi nojatuolimatka Afrikkaan

Nigeria erottaa ja yhdistää nuoret rakastavaiset. ”Adichie vie keskelle amerikkalaista todellisuutta ja näyttää, miten tiukasti rotu kiertyy kaikkeen yhteiskunnan rakenteissa, sosiaaliluokissa ja arjessa.”
– Helsingin Sanomat

Chimamanda Ngozi Adichie
KOTIINPALAAJAT

Vasta odottamaton tragedia pakottaa ghanalais-amerikkalaisen perheen jäsenet kohtaamaan vaietun menneisyyden, ja toisensa. ”Taiye Selasi kertoo särkyneen perheen tarinan häikäisevän runollisella otteella.”
– The Guardian

Taiye Selasi
GHANA IKUISESTI